

ного рішення задачі формування системи мер ЕЕ безпеки як на регіональному і національному рівні, так і в трансграничному контексті.

3. Дальніші дослідження в даному напрямку повинні бути направлені на удосконалення інституціональної бази інтегрального управління ризиками економіко-екологічної системи річкового басейну в трансграничному контексті.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Балацький О. Екологічний менеджмент: проблеми і перспективи становлення і розвитку / О. Балацький, В. Лук'янихін, О. Лук'янихіна // Економіка України. – 2000. – № 8. – С. 67-73.
2. Буркинський Б.В. Ресурсно-екологічна безпека: теоретичні і прикладні аспекти / Б.В. Буркинський, В.Н. Степанов, Л.Л. Круглякова. – Одеса : Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, 1998. – 180 с.
3. Данилишин Б.М. Реформування відносин власності на природні ресурси / Б.М., Данилишин, В.С. Міщенко // Економіка України. – 2003. – № 9. – С. 34-42.
4. Джефферс Дж. Введення в системний аналіз: застосування в екології : Пер. з англ. / Дж. Джефферс. – М. : Мир, 1981. – 256 с.
5. Маккавеев Н.И. Русло річки і ерозія в її басейні / Н.И. Маккавеев. – М. : Географічний факультет МГУ. 2003. – 355 с.
6. Пэнтл Р. Методи системного аналізу навколишнього середовища : Пер. з англ. / Р. Пэнтл. – М. : Мир, 1979. – 215 с.
7. Романова Э.П. Природные ресурсы мира : учеб. пособие / Романова Э.П., Куракова Л.И., Ермаков Ю.Г. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 304 с.
8. Рубель О.Е. Экологические основы развития природно-хозяйственных систем водно-болотных угодий / Рубель О.Е. [Под ред. В.Н. Степанова]. – Одеса : Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, 2006. – 198 с.
9. Соколов Ю.М. Екологія суспільства (теоретичні проблеми урбоекології) : монографія / Ю.М. Соколов. – Одеса : Астропринт, 2001. – 196 с.
10. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И. Уемов. – М. : «Мысль», 1978. – 272 с.
11. Уемов А.И. Целевые комплексные программы хозяйственного освоения ресурсов Мирового океана / А.И. Уемов, Ю.В. Веселов, В.Е. Глушков и др. – Киев : Наукова думка, 1988. – 160 с.
12. Уязвимость (компьютерная безопасность) [Электронный ресурс] : Матеріал із Вікіпедії – свободної енциклопедії : Версія 56950295, збережена в 09:33 UTC 12 июля 2013 / Авторы Вікіпедії // Вікіпедія, свободная энциклопедия. – Электрон. дан. – Сан-Франциско : Фонд Викимедиа, 2013. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/?oldid=56950295>.
13. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів : монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К. : Кондор, 2007. – 480 с.
14. ICPDR Strategy on Adaptation to Climate Change [Document number: IC 171 – Version: FINAL, Date: 2012-11-12]. – ICPDR / International Commission for the Protection of the Danube River / www.icpdr.org.

УДК 330.322:502.3

Котигорошко О.І.

здобувач кафедри економіки підприємства
Ужгородського національного університету

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ ХАРАКТЕР ДОЦІЛЬНОСТІ ІНВЕСТИВАННЯ У ПРИРОДООХОРОННІ ЗАХОДИ

Стаття присвячена проблемам ефективності інвестування у природоохоронну діяльність у відповідності до екологічних і економічних законів. Велике значення у природоохоронних заходах має дотримання вимог екологічних правил і принципів. Еколого-економічні принципи особливо повинні дотримуватися в умовах техногенного навантаження на природні ресурси, розширення позивних площ, зростаючих обсягах заготівлі деревини в регіонах українських Карпат.

Ключові слова: інвестування, екологічні, економічні, закони, принципи, природоохоронні заходи, еколого-економічні.

Котигорошко О.И. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В ПРИРОДО-ОХРАННЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ

Статья посвящена проблемам эффективности инвестирования в природоохранную деятельность в соответствии с экологическими и экономическими законами. Большое значение в природоохранных мероприятиях имеет соблюдение требований экологических правил и принципов. Эколого-экономические принципы особенно должны соблюдаться в условиях техногенной нагрузки на природные ресурсы, расширение посевных площадей, растущих объемах заготовки древесины в регионах украинских Карпат.

Ключевые слова: инвестирование, экологические, экономические, законы, принципы, природоохранные мероприятия, эколого-экономические.

Kotyhoroshko O.I. ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC NATURE OF FEASIBILITY OF INVESTING IN NATURE CONSERVATION ACTIVITIES

The article deals with the problems of efficiency of investment in environmental protection in accordance with the environmental and economic laws. Greatly important in environmental protection is compliance with environmental regulations and guidelines. Ecological and economic principles must be especially respected in terms of man-made load on natural resources, expansion of cultivated area, increasing volumes of timber harvesting in regions of the Ukrainian Carpathians.

Keywords: investment, environmental, economic, laws, principles, environmental protection, environmental and economic.

Постановка проблеми. Здійснення еколого-економічного інвестування у природоохоронні заходи у відповідності до дії екологічних, так і економічних законів згідно з принципами сталого розвитку на тлі посилення ролі регіонів є вкрай важливою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні дослідження щодо теорій інвестицій характерні для провідного науковця з цієї проблеми А. Маршалла, який розглядав інвестування у контексті співвідношення ціни і корисності. Інший видатний

вчений – І. Фішер – в інвестиційній діяльності виділяв роль держави, передусім державних грошових інститутів. В. Вексель пропонував розглядати макро-економічну рівновагу як функцію від інвестування. Дж.М. Кейнс і його послідовники розв'язували проблеми інвестування, пов'язані з інфляцією попиту. Всебічно розглядали інвестиційні проблеми і вітчизняні дослідники з даної проблеми, серед них І. Лукинов, С. Гуткевич, А. Філіпенко, В. Мікловда, В. Хиженець та ін.

Постановка завдання. На основі наведеного вище можна сформулювати дослідження, яке полягає в аналізі ефективності інвестування у природоохоронні заходи за провідними видами економічної діяльності.

Вклад основного матеріалу дослідження. Еколого-економічний характер ефективності інвестування у природоохоронну діяльність підпорядковується дії як економічних, так і екологічних законів. Зокрема, таке трактування підпорядковується дії економічного закону «Закону адекватності виробничих відносин рівню і характеру продуктивних сил», який є всезагальним економічним законом та виражає внутрішню необхідність, сталі й суттєві зв'язки між прогресом продуктивних сил та еволюцією відносин економічної власності, а також зворотню дію цих відносин на розвиток продуктивних сил. Діє в усіх суспільно-економічних формаціях. Як стверджує С. Мочерний, особливості дії цього закону – «діалектичний» (а не повний) характер заперечення більш розвинутою формою власності попередньої менш розвинутої форми, що означає збереження, її сильних, позитивних сторін і реальний плюралізм форм власності, зростання ефективності стабільності існуючої економічної системи [1, с. 534-536].

Водночас О. Веклич виділяє «Закон відповідності між рівнем розвитку продуктивних сил і природно-ресурсним потенціалом», констатує, що він відображає закономірність природокористування, суть якої полягає в тому, що на кожному конкретно-історичному рівні розвитку продуктивних сил використовуються певні природні блага, доступні для задоволення соціально-економічних і еколого-економічних потреб суспільства. Цей закон є загальним, а дія його – універсальна для всіх способів виробництва [2, с. 46]. Він же стверджує, що зростання соціально-економічних та еколого-економічних потреб суспільства на основі сучасного рівня розвитку продуктивних сил, зокрема техніко-технологічної бази, зумовлює необхідність залучати та використовувати у суспільному виробництві дедалі більше нових сил, речовин і ресурсів природного середовища, що може спричинити зміни його екостану.

Цитовані дослідники відповідно виділяють «Закон відносної рідкості ресурсів» та «Закон обмеженості природних ресурсів». Перший з них виражає внутрішню необхідність, сталі й суттєві зв'язки між зростаючими й випереджаючими потребами людини та відносною обмеженістю ресурсів для їх задоволення. Постійне зростання потреб людини зумовлене дією закону зростання потреб [3, с. 538]. Другий з них – «Закон обмеженості природних ресурсів» – відображає закономірність природокористування, яка виявляє об'єктивну реальність вичерпності природних ресурсів і докорінних змін природних умов. Цей закон є загальним, а його універсальну дію зумовлюють два основних екологічно-лімітуючі чинники суспільного розвитку [4, с. 47]: перший з них – вичерпність природних благ. Наприклад, за даними ООН, ресурси 18 економічно-важливих корисних копалин

є на межі повного вичерпання, серед них – золото, срібло, ртуть, свинець, сірка, олово, цинк, вольфрам. Другий чинник – посилення темпів, масштабів, глибини негативних процесів у природі через зростання антропогенного і техногенного навантаження, надмірного споживання природних благ, нераціональне природокористування, що спричинює деградаційні зміни у довкіллі, яке, вичерпавши свої природні якості та властивості, стає непридатним для життєдіяльності, перешкоджаючи суспільному відтворенню. Синергічна дія цих двох екологічно лімітуючи факторів суспільного розвитку об'єктивно зумовлює чинність закону обмеженості природних ресурсів.

У контексті аналізованої проблеми важливу роль відіграє «Закон знижувальної (спадної) продуктивності факторів виробництва, який виражає внутрішню необхідність, сталі й суттєві зв'язки між розширеним використанням одного з факторів виробництва (за незмінності всіх інших) і зростанням продукту, що на певному етапі починає знижуватися. В його основі – теорія спадної (знижувальної) родючості ґрунту, яку у 80-ті XIX ст. поширив на працю і капітал американський економіст Дж. Кларк» [6, с. 546-547]. У подальшому С. Мочерний констатує, що ґрунтовніше визначив цей закон американський економіст Т. Карвер, який стверджував, що у процесі використання праці, землі й капіталу кількість благ найшвидше зростає за найоптимальнішого пропорційного використання всіх факторів. Якщо один або два фактори зростають за незмінності третього, то кількість продукції збільшиться, але не в такій пропорції, як зросли фактори. На думку П. Самуельсона, за такої ситуації фізичний обсяг граничного продукту на певному етапі почне зменшуватися, а із зростанням додаткових витрат на працю припиниться вплив цих факторів на приріст продукції.

Отже, наведені економічні та екологічні закони в теоретичному плані мають еколого-екологічний характер щодо ефективності інвестування у природоохоронну діяльність. Проте в більшості наукових екологічних виданнях, в т. ч. «Екологічній енциклопедії» два останні закони не відображаються, хоча вони і мають безпосереднє відношення до проблем інвестування у природоохоронну діяльність. У цьому аспекті заслуговує на увагу «Закон константності (В.І. Вернадського)», який відображає, що кількість живої речовини біосфери (для певного геологічного періоду), є константою. Згідно з цим законом будь-яка зміна кількості живої речовини в одній частині біосфери неминуче спричиняють зміни такої самої величини в якійсь іншій, але з протилежним знаком. При цьому, за звичай високорозвинені види та екосистеми витісняються іншими, що перебувають на еволюційно (для екосистем – сукцесійно) вільно відносно нижчому рівні (великі організми витісняються малими, корисні для людини форми – менш корисними, нейтральними або навіть шкідливими). Із цим екологічним законом пов'язане правило обов'язкового заповнення ніш екологічних [7, с. 47].

Еколого-економічний характер доцільності інвестування у природоохоронну діяльність (заходи) обумовлюється як екологічними правилами, так і процесами. Серед екологічних правил виділимо такі [8, с. 131-132]:

1. Правило відповідності умов середовища генетичній визначеності організму – вид організмів може існувати доти, доки навколишнє природне середовище відповідатиме генетичним можливостям пристосування цього виду до його коливань і змін. Різка і швидка зміна середовища існування може при-

звести до того, що генетичний апарат виду не зможе пристосовуватися до нових умов. У зв'язку з цим кардинальні перетворення природи небезпечні для нині існуючих видів, у т. ч. і для людини.

2. Правило внутрішнього непротиріччя – у природних екосистемах діяльність видів, що входять до їхнього складу, спрямована на підтримання цих екосистем як середовища власного існування. Види в природі не можуть руйнувати середовище свого існування, оскільки це може призвести до самознищення. У тривалих інтервалах часом можуть з'явитися види, які руйнують існуючу екосистему і створюють умови для розвитку нової. Це важливо врахувати при розробленні заходів для підтримання потрібної екосистеми.

3. Правило екологічної індивідуальності – кожен вид організмів пристосований до конкретних умов існування певним чином. Згідно з цим правилом, не існує двох близьких видів, подібних своїми адаптаційними властивостями до умов довкілля, оскільки, згідно з *принципом конкурентного виключення* (Г.Ф. Гаузе), у процесі конкуренції один із них неодмінно повинен витіснити іншого.

4. Правило ланцюгових реакцій «жорсткого» управління природою – «жорстке», здебільшого технічне, управління природними процесами призводить до виникнення ланцюгових природних реакцій, значна частина яких виявляється екологічно, соціально та економічно неприйнятною в тривалому інтервалі часу. Грубе втручання у життя природних систем спричиняє значне збільшення енергетичних затрат на підтримання природних процесів. При цьому посилюється дія закону зниження енергетичної ефективності природокористування, а також порушується закон оптимальності. Наприклад, «жорсткі» управлінські рішення щодо зрошування сухих степів потребують істотних компенсаційних заходів, зокрема промивання засолених ґрунтів. Відзначимо, що в умовах українських Карпат проходять інтенсивні процеси окислення ґрунтів, що обумовлює необхідність їх вапнування.

5. Правило «м'якого» управління природою – «м'яке» (опосередковане, таке, що відновлює екологічний баланс) управління природними ресурсами, за звичай здатне забезпечити бажані природні ланцюгові реакції та спрямувати їх у сприятливий для господарської діяльності й життя людини бік. Ґрунтуються на відновленні продуктивності *екосистеми* або на підвищенні її продуктивності екосистеми завдяки цілеспрямованій серії заходів, що базуються на використанні об'єктивних законів природи.

Серед екологічних принципів виділимо такі:

1. Принцип єдності організму і середовища – будь-який живий організм для підтримання своєї життєдіяльності обмінюється речовиною та енергією зі своїм оточенням, звідки до нього надходять поживні речовини (мінеральні або органічні речовини, вода тощо) та куди він виділяє продукти свого обміну [9, с. 141]. Цей принцип констатує подвійну природу взаємозв'язку між організмом і середовищем: постійність та нерозривність (жоден організм не може існувати поза середовищем) і взаємність (середовище впливає на організм, а організм – на середовище). Цей принцип сформулював у 1861 році російський вчений І. Сеченов.

2. Принцип «забруднювач сплачує» – принцип, згідно з яким компенсацію екологічних витрат, пов'язаних з негативним впливом на навколишнє середовище, має здійснювати суб'єкт, який своєю діяльністю зумовив їх виникнення [10, с. 450-478]. Плату (збір) за забруднення довкілля розглядають як форму усунення заподіяної йому шкоди і обчислюють за відповідними нормативами залежно від небезпечності компонентів – забруднювачів, обсягів їх надходження, територіальної локалізації тощо. Її можна застосувати також у формі податку на певну категорію продуктів, споживання яких спричинює забруднення довкілля. Серед останніх – нафтопродукти (бензин і дизельне паливо), *пестициди, тара та упаковка*, одноразовий посуд тощо.

3. Принцип «користувач сплачує» – принцип, згідно з яким компенсацію екологічних витрат, пов'язаних

Таблиця 1

Посівні площі основних сільськогосподарських культур в Україні у 2000–2012 роках (тис. га)

Роки	Уся посівна площа	У тому числі				
		зернові культури	цукрові буряки (фабричні)	соянішник	картопля	овочі відкритого ґрунту (без насінників)
1990	32406	14583	1607	1636	1429	456
2000	27173	13646	856	2943	1629	538
2001	27928	15586	970	2502	1604	490
2002	27539	15448	897	2834	1590	479
2003	25081	12495	773	4001	1585	480
2004	26752	15433	732	3521	1556	476
2005	26044	15005	652	3743	1514	465
2006	25928	14515	815	3964	1464	469
2007	26060	15115	610	3604	1453	451
2008	27133	15636	380	4306	1413	458
2009	26990	15837	322	4232	1409	451
2010	26952	15090	501	4572	1408	462
2011	27670	15724	532	4739	1439	498
2012	27801	15449	458	5194	1440	494
2012, % до окремих аналізованих років						
1990	85,9	105,9	28,5	317,5	100,8	108,3
2000	102,3	113,2	53,5	176,5	88,4	91,8
2005	106,7	103,0	70,2	138,8	95,1	106,2
2011	100,5	98,2	86,1	109,6	100,1	99,2

Узагальнено і розраховано автором на основі джерела [11, с. 147]

з використанням природних ресурсів, мають здійснювати природо користувачі. Плата (збори) за використання природних ресурсів визначаються витратами на відновлення природних ресурсів, запобігання екодеградації, відтворення порушеного середовища і має бути адекватною шкоді заподіяній природному середовищу внаслідок вилучення (використання) природних ресурсів. Плата (збори) впливає на рівень споживання ресурсів і може використовуватися в природокористування для обмеження (зниження) інтенсивності споживання природних ресурсів.

На нашу думку, деградація екосистем обумовлюється також збільшенням площі розорюваних земель, посівних площ сільськогосподарських культур, особливо технічних, заготовлю деревини в регіонах Українських Карпат та іншими факторами. Вплив цих еколого-економічних факторів потребує збільшення інвестування у природоохоронну діяльність. Зокрема, посівні площі основних сільськогосподарських культур у 2000–2012 рр. відображає таблиця 1.

Порівняльний аналіз посівних площ основних сільськогосподарських культур України за аналізований період засвідчує, що у 2012 р. у порівнянні з 2000 р. усі посівні площі збільшилися на 2,3% або 628 тис. га (в Закарпатській області у 2012 році уся посівна площа складала лише 191,6 тис. га [12, с. 104]). Аналогічна ситуація і по відношенню до 2005–2011 рр.

Подальший аналіз засвідчує, що найбільшу площу серед усіх посівних займають зернові культури (55,6% у 2012 році), площі їх в порівнянні з 2000 роком збільшилися на 13,2%, або більше ніж 1,8 млн га. Друге місце в структурі посівних площ займає соняшник (18,7% у 2012 році), площі якого у 2012 році в порівнянні з 2000 роком збільшилися на 76,5%, або майже на 2,2 млн. га (відмітимо, що в Закарпатській області посівна площа цієї культури у 2012 році складала лише 3,7 тис. га [12, с. 104]). Соняшник як і цукрові буряки найбільш виснажливі технічні культури серед аналізованих сільськогосподарських культур. Третю позицію в посівних площах основних сільськогосподарських культур займає картопля, площі якої, як видно із наведеної таблиці, мають негативну тенденцію щодо зменшення обсягів посадок. Четверту позицію займають цукрові буряки та овочі відкритого ґрунту, посівні площі котрих мають спадну тенденцію.

У природоохоронній діяльності велику роль відіграють *добрива*, тобто органічні мінеральні речо-

вини, які містять елементи живлення рослин і використовуються для підвищення врожайності, а також поліпшення якості рослинницької продукції. За сучасною класифікацією розрізняють такі добрива [13, с. 285-286]: мінеральні, органічні, органо-мінеральні, бактеріальні, а також стимулятори росту. Ефективність добрив залежить від біологічних особливостей рослин, властивостей ґрунтів, рівня культури господарювання. Науково обґрунтоване використання добрив сприяє підвищенню родючості ґрунту. Порушення технології застосування добрив може призвести до негативного впливу на природні екосистеми (підкислення або під луження ґрунтів, погіршення їхньої структури, забруднення важкими металами, радіоактивними елементами тощо) і погіршити санітарно-гігієнічні показники якості продукції. Для обґрунтування заходів раціонального використання добрив здійснюють агрохімічне обстеження земель, яке є елементом агроекологічного моніторингу. Проте внесення як мінеральних, так і органічних добрив під сільськогосподарські культури, зокрема у сільськогосподарських підприємствах, передусім органічних добрив, має негативну тенденцію, що відображає таблиця 2.

У наведеній таблиці 2 здійснено аналіз щодо внесення добрив під сільськогосподарські культури у сільгосп підприємствах, оскільки у цій категорії господарств України виробляється найбільша частка зернових культур, цукрових буряків (фабричних) та соняшнику в порівнянні з іншими категоріями господарств (фермерськими та господарствами населення). Водночас як видно з цієї таблиці у 1990 році у порівнянні з 2000 роком внесення їх зменшилося у 15, 2 рази, у 2005 році – у 7,6 рази і у 2012 році – 3,2 рази. Аналогічна тенденція характерна і щодо удобреної площі. Водночас про значно меншу ефективність щодо внесення у поживних речовинах на 1 га посівної площі засвідчує той факт, що у 1990 р. у порівнянні з 2000 р. їх було внесено у 10,1 рази більше, у 2005 році, відповідно, у 4,4 рази більше, а проти 2012 р. – у 1,9 рази більше.

Значно нижча ефективність внесення добрив під сільськогосподарські культури у сільгосп підприємствах України. Зокрема, у 1990 р. в порівнянні з 2000 роком було внесено всіх органічних добрив у 9,1 рази менше, у 2005 р. – у 19, 5 рази мене, а у 2012 р. у 26,7 рази. Це негативно позначилося і на загальній удобреній площі, а також частці удобреної

Таблиця 2
Внесення добрив під сільськогосподарські культури у сільськогосподарських підприємствах України

	1990	2000	2005	2010	2012	1990, більше до аналізованих років			
						2000	2005	2010	2012
Мінеральні добрива									
Внесено у поживних речовинах – усього тис. т	4241,6	278,7	557,9	1060,6	1343,0	15,2 р.	7,6 р.	4,0 р.	3,2 р.
Удобрена площа млн га	25,1	4,6	7,8	12,6	14,6	5,5 р.	3,2 р.	2,0 р.	1,7 р.
Частка удобреної площі, відсотків	83	22	45	70	78	3,8 р.	1,8 р.	1,2 р.	1,1 р.
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	141	13	32	58	72	10,1 р.	4,4 р.	2,4 р.	1,9 р.
Органічні добрива									
Внесено – усього, млн т	257,1	28,4	13,2	9,9	9,6	9,1 р.	19,5 р.	26,0 р.	26,7 р.
Удобрена площа млн га	5,4	0,7	0,5	0,4	0,4	7,7 р.	10,8 р.	13,5 р.	13,5 р.
Частка удобреної площі, відсотків	18	3	3	2	2	6,0 р.	6,0 р.	9,0 р.	9,0 р.
Внесено на 1 га посівної площі, т	8,6	0,8	0,8	0,5	0,5	10,7 р.	10,7 р.	17,2 р.	17,2 р.

Розраховано автором на основі джерела [11, с. 166]

р. – разів

площі у відсотках. Так, якщо у 1990 р. така частка складала 18, % то у 2000–2005 рр. такої удобреної площі було у 6 разів менше до базового року, а у 2010–2012 рр. – аж у 9 разів. Ще більша різниця щодо внесення органічних добрив у розрахунку на один га посівної площі в тонах.

Еколого-економічний характер в системі природоохоронних заходів важливу роль відіграють сидеральні добрива, тобто зелені добрива – свіжа рослинна маса, яку використовують для збагачення ґрунту органічною речовиною, азотом, іншими елементами. Основний спосіб сидерації – заорювання у ґрунт на місці вирощування рослин. Найефективнішим є провадження сидеральних добрив у зонах достатнього зволоження і на зрошувальних землях. Малопридатними для цієї мети є землі при зволоженні, заболочені та важкого гранулометричного складу. Для сидерації використовують переважно [14, с. 286]: бобові, з не бобових – озимий і ярий ріпак, озиме жито, редьку олійну, гірчицю, гречку, а також багато компонентні суміші (наприклад, соняшник, гречка, горох і овес). Крім того, розрізняють самостійне сидеральне удобрення (сидеральний пар), підсівну сидерацію (найпоширеніша) – підсівання сидеральної культури під попередню культуру, а також поживну. Для інтенсивного наростання зеленої маси перед сівою сидератів доцільно вносити мінеральний азот (60-90 кг/га). Додержання технологічних вимог у природоохоронній діяльності забезпечує одержання 30-40 т/га зеленої маси, що рівнозначно додатковому внесенню 150-200 кг/га загального азоту або 30-40 т/га органічних добрив.

При аналізі таблиці 2 «Внесення добрив під сільськогосподарські культури у сільськогосподарських підприємствах України» з поля аналізу випали господарства населення та фермерські господарства. Констатувалося також, що сільськогосподарські підприємства України займають провідні позиції щодо виробництва зернових культур, цукрових буряків, соняшника та винограду. Однак в процесі реформування сільськогосподарських підприємств господарства населення зайняли провідні позиції у виробництві картоплі, овочів, плодів та ягід (табл. 3).

У базовому 1990 році, як видно з наведеної вище таблиці, провідна роль господарств населення належала тільки у виробництві картоплі (71,4% до загального її виробництва), а також плодів та ягід, у 2000–2012 роках крім картоплі, плодів та ягід також у виробництві овочів.

Однією із найбільш актуальних проблем стабілізації і подальшого прискореного розвитку сільськогос-

подарського виробництва у господарствах усіх категорій та будь-якої форми власності є підвищення його ефективності з дотримання вимог природоохоронних заходів. Систему показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому можна викласти у такій послідовності [15, с. 800]:

- виробництво валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 людину-годину, на 1 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;
- розмір поточних витрат виробництва на 1 грн валової продукції;
- розмір валового і чистого доходу (прибутку) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 людину-годину, на 1 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;
- рівень рентабельності й норма прибутку (чистого доходу) сільськогосподарського виробництва.

Сталий (збалансований) розвиток визначено ключовим принципом усіх політик ЄС, а тому з метою інтеграції України до Європейського Союзу необхідно удосконалити національну стратегію сталого розвитку та національний план дій з охорони навколишнього середовища. Особлива роль у цій проблемі належить Закарпатській області, кордони якої співпадають з кордонами нашої держави із чотирма сусідніми країнами – членами ЄС 2004 та 2007 рр.

Висновки з проведеного дослідження:

1. Еколого-економічна доцільність інвестування у природоохоронні заходи обумовлена як дією економічних, так і екологічних законів, які відображають сутність у сфері природокористування за провідними видами економічної діяльності. У сфері природокористування закономірність дії цих законів полягає у тому, що на кожному конкретно-історичному рівні розвитку продуктивних сил використовуються певні природні блага, доступні для зростання як еколого-економічних, так і соціально-економічних потреб при дотриманні необхідних природоохоронних заходів.

2. У контексті дії економічних і екологічних законів у дисертаційній роботі відображено доцільність розширеного інвестування в природоохоронну діяльність (заходи), всебічно охарактеризовані як екологічні, так і економічні принципи у зв'язку зі збільшенням площ розорюваних земель, посівних площ під сільськогосподарські культури, особливо технічні в Україні, а також зростаючими обсягами заготівлі деревини в регіонах Українських Карпат та іншими факторами, які потребують підвищення ефективності інвестування у природоохоронну діяль-

Таблиця 3

Частка господарства населення у виробництві рослинницької продукції сільського господарства в Україні, відсотків

	Відсотків					Відхилення від базового (1990 р.) в аналізованих роках, %			
	1990	2000	2005	2010	2012	2000	2005	2010	2012
Продукція рослинництва	18,9	50,7	51,4	46,4	45,0	31,8	32,5	27,5	26,1
Зернові культури	2,8	18,4	24,3	24,2	21,9	15,6	21,5	21,4	19,1
Цукрові буряки (фабричні)	0,0	12,2	21,5	7,9	8,7	12,2	21,5	7,9	8,7
Соняшник	2,4	12,5	21,2	17,5	15,0	10,1	18,8	15,1	12,6
Картопля	71,4	98,6	98,8	97,4	96,7	27,2	27,4	26,0	25,3
Овочі	26,9	83,1	89,3	88,1	85,7	56,2	62,4	61,2	58,8
Плоди та ягоди	53,6	81,8	88,2	83,6	81,6	27,5	34,6	30,0	28,0
Виноград	20,5	30,0	41,8	36,3	35,8	9,5	21,3	15,8	15,3
Довідково: частка сільгоспугідь у володінні та користуванні господарств населення									
	6,5	22,2	...	43,6	43,4	15,7	...	37,1	36,9

Розраховано автором на основі джерела [11, с. 136]

ність та природоохоронні заходи за рахунок валового внутрішнього продукту на національному рівні, валового регіонального продукту та валової доданої вартості на регіональному рівні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мочерний С. Закон адекватності. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (від. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
2. Веклич О. Закон відповідності. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Тостоухов (головний редактор) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2: Є-Н. – 416 с.
3. Мочерний С. Закон відносної рідкості ресурсів. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (від. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
4. Веклич О. Закон обмеженості природних ресурсів. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Тостоухов (головний редактор) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2: Є-Н. – 416 с.
5. Мочерний С. Закон знижувальної (спадної) продуктивності факторів виробництва. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
6. Мусієнко М., Серебряков В. Брайон О. Екологія. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Тостоухов (головний редактор) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2: Є-Н. – 416 с.
7. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Голов. ред. А.В. Тостоухов та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. Т. 3: О-Я. – 472 с.
8. Ємельянов І. Принцип єдності організмів і середовища. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Тостоухов (головний редактор) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. – Т. 3: О-Я. – 472 с.
9. Мельник Л.Г. // Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористування: підручник (з грифом МОНУ) / за ред. Л.Г. Мельника і М.К. Шапочки. – Суми: Університетська книга, 2006. – 759 с.
10. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державний служба статистики України; за ред. Осауленка О.Г. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2013. – 551 с.
11. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області / за ред. Г.Д. Гриник. – Ужгород 2013. – 511 с.
12. Дегодюк А. Добрива. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Тостоухов (головний редактор) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 1: А-Е. – 432 с.
13. Дегодюк А. Добрива сидеральні. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Тостоухов (головний редактор) та ін. – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 1: А-Е. – 432 с.
14. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: підручник / С.П. Азізов, П.К. Канінський, В.М. Скупий. За ред. проф. С.П. Азізова. – К.: ІАЕ, 2001. – 834 с.

УДК 504.06:502.33:330.16

Мареха І.С.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної теорії
Сумського державного університету*

ЕКОЛОГО-КУЛЬТУРНІ СЦЕНАРІЇ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У статті автором доведено, що концепція глобального сталого розвитку є культуроцентричною і ґрунтується на таких характеристиках, як стійкі етичні зв'язки, екофутуристичні цінності, мультикультура, раціональність. Встановлено, що культура природокористування має оцінюватися через еколого-економічну визначеність ресурсозбереження. Визначено основні екосередовищні детермінанти культури бізнес-природокористування. Запропоновано підхід до оцінки еколого-економічного профілю культури бізнес-природокористування. Виокремлено можливі еколого-культурні сценарії ресурсозбереження в системі глобальних економічних відносин.

Ключові слова: природокористування, культура, сталий розвиток, екологічна етика, економічна етика, екологічні цінності, екологічне мислення, ресурсозбереження, світове господарство

Мареха И.С. ЭКОЛОГО-КУЛЬТУРНЫЕ СЦЕНАРИИ РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЯ В ЭКОНОМИКЕ ГЛОБАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

В статье автором доказано, что концепция глобального устойчивого развития является культуроцентрической и включает такие характеристики, как устойчивые этические связи, экофутуристические ценности, мультикультура, рациональность. Установлено, что культуру природопользования необходимо оценивать через эколо-экономическую определенность ресурсосбережения. Определены основные экосредообразующие детерминанты культуры бизнес-природопользования. Предложен подход к оценке эколо-экономического профиля культуры бизнес-природопользования. Выделены возможные эколо-культурные сценарии ресурсосбережения в системе глобальных экономических отношений.

Ключевые слова: природопользование, культура, устойчивое развитие, экологическая этика, экономическая этика, экологические ценности, экологическое мышление, ресурсосбережение, мировое хозяйство.

Marekha I.S. ECO-CULTURAL RESOURCE SAVING SCENARIOS IN THE GLOBAL NATURAL RESOURCE ECONOMICS

The author proves in the article, that global sustainable development concept is a culture-based one and includes such characteristics as sustained ethical ties, eco-futuristic values, multi-culture, rationality. It is revealed that the culture being associated with the resource business should be estimated in terms of ecological and economic implication of resource saving approach. The basic eco-environmental determinants of the culture associated with the resource business are determined. The approach to estimation of ecological and economic profile of the culture associated with the resource saving business has been proposed. Possible eco-cultural resource-saving scenarios are outlined in the global economics.

Keywords: natural resource management, culture, sustainable development, ecological ethics, economic ethics, ecological values, ecological thinking, resource saving, global economy.